

CADRUL CONCEPTUAL AL ACȚIUNII EDUCAȚIONALE DE FORMARE A COMPETENȚELOR ANTREPRENORIALE

Elena Roxana TICUȚĂ

Universitatea de Stat din Tiraspol

The competence is the capacity of a person or of a group to give an interpretation to a phenomenon, to find the solution of a problem, to take a decision or to act in a situation; it also represents someone's attributions, in performing an activity in a social – objective plan, the pyramid of competence is determined by the nature and the complexity of the jobs that make the content of different fields of activity and of different functions; in a subjective – psychological plan, the competence represents the result of the knowledge, abilities, features which a person possess for fulfilling the social function which he is endowed with. There are major individual differences at the competence level, in connection with one and the same category of duties, as the grade of elaborating physical competences mentioned differs from one person to another. To obtain a maximum efficiency in any field of activity it is needed an organic correspondence between the objective part and the subjective one of the competence.

Competența este capacitatea de a întreprinde o acțiune, dacă vedem lucrurile din perspectiva cognitivă, legată de un sistem de cunoștințe conceptuale și metodologice, precum și de atitudini și valori care dau posibilitatea unei persoane de a implementa judecățile și gesturile, adaptându-le la situații complexe și variate. Termenul de *competență finală* indică posibilitatea de a trece la un nivel superior. În acest context, cunoștințele transmise de către profesor și însușite de elevi, deseori și în mare parte, devin învechite. În aceste condiții învățământul trebuie să aibă drept scop nu atât formarea unui set final de competențe, cât formarea competenței de renovare a competențelor [7].

În accepțiunea lui C. Cucuș, competențele reprezintă ansambluri structurate pe cunoștințe și deprinderi dobândite prin învățare, percepute ca structuri operante cu ajutorul cărora se pot identifica și rezolva probleme din diverse domenii. Ele sunt clasificate în competențe generale și specifice, iar pentru stabilirea acestora se are în vedere domeniul didactic, cel socioeconomic și domeniul de cunoaștere concretizat printr-un obiect de studiu. Cel de-al treilea domeniu se referă la acumularea și utilizarea de abilități similare cu cele ale specialistului, dar adaptate vârstei elevului și nivelului de informații ale acestuia [4].

În *Dicționar de psihologie*, Ursula Schiopu definește competența ca fiind o „capacitate profesională remarcabilă, izvorâtă din cunoștințe și practică, deci, în urma cercetării inteligente și sistematice a unei activități relativ dificile. Competența conferă randament, precizie, siguranță și permite rezolvarea de situații dificile în direcția în care s-a format” [17].

În diverse dicționare de pedagogie, competența este definită drept o capacitate intelectuală (a comunica, a decide, a delecta, a selecta, a evalua date, informații, relații) ce dispune de diferite posibilități de transfer, capacitate care-și asociază componente afective și atitudinale de motivare a acțiunii. Se stabilesc legături, asociații și se realizează sinteze noi ce dau profunzime cunoașterii și contribuie la formarea competențelor cognitiv-teoretice. În ultimă instanță, competența cognitiv-teoretică se probează prin cunoștințe temeinice, prin pricepera și abilitatea de a acționa, de a desfășura diverse activități practice și de a obține rezultate mari. Aceste abilități sunt definite și drept competențe acțional-practice.

În opinia lui N. Mitrofan [9], competența presupune formarea unor sisteme de deprinderi (priceperi, capacități, aptitudini și atitudini psihopedagogice).

M. Călin concretizează competența într-un „amestec” de cunoștințe, aptitudini, priceperi, deprinderi ce se exteriorizează ca fapt, fiind direct utile pentru realizarea contextului particular al unei situații care solicită soluționarea unei probleme sau sarcini [2].

Competențele sunt tratate drept cunoștințe care au devenit operaționale (N. Mitrofan, I. Jinga, E. Istrate, M. Călin). Competența este și o capacitate intelectuală cu posibilități de transfer și care se asociază cu componente afective și atitudinale, de motivare a acțiunii [13, 14].

Competențele sunt un „criteriu validat”, adică sunt derivate din comportamentul persoanelor și au impact asupra rolului pe care acestea îl au în organizație. Competența este relaționată direct cu performanța. Altfel

spus, persoanele competente sunt capabile să-și utilizeze cunoștințele, abilitățile și atributele personale pentru a îndeplini la locul de muncă obiectivele și standardele corespunzătoare rolurilor lor.

Competența și performanța depind, în mare măsură, de aptitudinile, imaginația, curajul, creativitatea, sociabilitatea, încrederea întreprinzătorului și nu în ultimul rând de talentul individului.

Conform dicționarului [1], competența reprezintă „ceea ce face o persoană atunci când este confruntată cu o sarcină”, cunoștințe formate în procesul de instruire. Competența, în viziunea lui R.M. Kanter, este „capacitatea de a executa ireproșabil și de a le oferi clienților valoare la standarde chiar mai ridicate, prin investiții în aptitudinile mâinii de lucru și învățare”.

Așadar, competența reprezintă caracteristica fundamentală a oricărui individ și este relaționată cauzal cu criteriul de referință la performanța eficace și/sau superioară într-un post sau situație. Competențele indică „modalități de comportament sau de gândire, generalizate de-a lungul situațiilor și care durează pe o rezonabilă lungă perioadă de timp” [8].

În acest context, competențele întreprinzătorului includ abilitățile personale, abilitățile de lider, abilitățile analitice și orientarea spre perfecțiune. Aceste competențe pot fi încadrate într-un proces, care are în centru trebuințele, mecanismele defensive, motivațiile și trăsăturile de caracter. Efectul interacțiunii dintre aceste seturi de variabile se manifestă în comportamente și acțiuni.

Sub multiple și hotărâtoare aspecte sunt legitimize competențele specifice în cadrul educației antreprenoriale:

- exemplificarea unor calități ale întreprinzătorului de succes;
- stabilirea, în cooperare cu ceilalți, a rolurilor proprii, actuale și de perspectivă, într-un mediu de afaceri;
- analiza critică a comportamentului în alegerea traseului profesional, precum și a disponibilității de reorientare profesională în raport cu dinamica mediului economico-social;
- utilizarea unor instrumente adecvate pentru studierea fenomenelor specifice diferitelor piețe;
- evaluarea schimbărilor și a tendințelor care intervin în mediul de afaceri;
- evaluarea posibilităților de derulare a unei afaceri proprii și profitabile, luând în considerare interesele comunității;
- identificarea riscurilor ce decurg din comportamentul în afaceri;
- aplicarea principiilor etice în relațiile cu angajații și cu partenerii;
- utilizarea unor tehnici de negociere cu partenerii de afaceri;
- anticiparea consecințelor comportamentului responsabil în raport cu angajații și cu partenerii;
- identificarea consecințelor activității antreprenorului asupra consumatorului și asupra mediului;
- identificarea unor soluții alternative la problemele comunității, privind inițierea/ derularea unei afaceri;
- identificarea unor tipuri de risc în situații diferite, specifice inițierii și derulării unei afaceri;
- identificarea unor modalități posibile de minimizare a riscului în inițierea și derularea afacerilor;
- investigarea elementelor comune și specifice ale reușitei în afaceri.

Competențele generale și specifice care urmează a fi formate prin procesul de predare-învățare-evaluare a educației antreprenoriale au la bază și promovează următoarele valori și atitudini:

- independență în gândire și în acțiune;
- relaționare pozitivă cu ceilalți;
- responsabilitate în activitatea antreprenorială;
- liberă inițiativă.

Studiul educației antreprenoriale în liceu își propune, în contextul științelor socioumane, formarea personalității autonome și creative, eficiente și responsabile pentru a acționa în economie.

Educația antreprenorială urmărește formarea la elev a acelor competențe specifice, care să-i permită orientarea profesională spre a deveni antreprenor, iar prin valorificarea potențialului său să acționeze eficient în orice domeniu.

Acțiunea educațională este concepută astfel, încât să formeze competențe proprii gândirii critice, capacități de inserție socială activă, precum și un set de valori și atitudini personalizate, care permit adecvarea acțiunii la o realitate în schimbare.

Trebuie să precizăm că promovarea demersului educațional se realizează din perspectiva finalităților, liceului - prin competențe generale, studierii educației antreprenoriale și prin competențe specifice, iar evaluarea este concepută prin corelarea unităților de conținut cu competențele specifice.

În acest context, competențele generale sunt următoarele:

- identificarea unor fapte, procese și concepte specifice domeniului științelor sociale și a relațiilor dintre acestea, prin intermediul conceptelor specifice științelor sociale și umane;
- utilizarea unor instrumente specifice științelor sociale și umane pentru caracterizarea generală și specifică a unei probleme teoretice și practice;
- explicarea unor fapte, fenomene, procese specifice domeniului științelor sociale prin intermediul modelelor teoretice;
- interpretarea din perspectiva științelor sociale și umane a rezultatelor unei analize sau cercetări și a diferitelor puncte de vedere studiate;
- realizarea unor conexiuni între cunoștințele dobândite în domeniul științelor sociale și umane și aplicarea acestora în evaluarea și optimizarea soluțiilor unor situații-probleme.

Acțiunea educațională astfel concepută este un instrument de lucru care se adresează profesorilor ce predau disciplina *Educație antreprenorială*, fiind organizat astfel, încât să le permită:

- să orienteze elevii în cunoaștere și comunicare prin apelul, în cunoștință de cauză, la concepte și practici ale liberei inițiative;
- să-și orienteze propria activitate spre conceperea și realizarea unor situații de învățare vizând formarea la elevi a competențelor specifice domeniului;
- să-și manifeste creativitatea didactică în adecvarea demersurilor didactice la particularitățile elevilor cu care lucrează.

Sugestiile metodologice au în vedere deplasarea accentului de pe conținuturi pe competențe.

Educația antreprenorială, având un pronunțat caracter aplicativ, presupune accentuarea dimensiunii acționale în formarea personalității elevului.

Centrarea pe elev ca subiect al activității educaționale și orientarea acesteia spre formarea competențelor specifice presupun respectarea unor exigențe ale învățării durabile, printre care:

- utilizarea unor metode active (de exemplu, învățarea prin descoperire, învățarea problematizată, învățarea prin cooperare, simularea, jocul de roluri), care pot contribui la dezvoltarea receptivității și capacității de abordare rațională a problemelor economice, personale și publice, în contextul unui mediu economic, social și cultural complex;
- observații, studii de caz, elaborarea unor planuri de afaceri și portofolii, individual și în grupuri de lucru, pentru exersarea competențelor de întreprinzător, utilizarea calculatorului (a softului educațional și internetului) în exerciții de simulare a derulării, monitorizării și evaluării afacerii care pot apropia procesul educațional de realitatea economică;
- interpretarea unor fapte, fenomene, procese economice care poate contribui la dezvoltarea unui comportament competitiv și rațional în utilizarea resurselor proprii din mai multe unghiuri de vedere.

Conținutul și structura demersului educațional sunt elaborate astfel, încât să corespundă schimbărilor generate de noua abordare curriculară a proiectării și realizării activităților formative.

Astfel, plecând de la o concepție care operaționalizează definirea și evaluarea competențelor specifice cadrului didactic, demersul respectiv vizează:

- cunoașterea de către profesor a conținuturilor fundamentale și a principalelor tendințe în evoluția disciplinelor *economie și educație antreprenorială*, a didacticii generale și a metodicii celor două discipline;
- probarea capacităților necesare pentru proiectarea, realizarea și evaluarea activităților didactice;
- demonstrarea abilităților de comunicare, empatice și de cooperare necesare realizării actului educațional.

În consecință, pe lângă conținuturile științifice, demersul educațional definește un număr de competențe specifice profesorului de științe socioumane, competențe pe care profesorul trebuie să și le dezvolte și să le probeze pe parcursul desfășurării activității didactice.

Într-o formulare sintetică, aceste competențe sunt:

- cunoașterea conținuturilor științifice ale disciplinelor, cunoștințe de didactică generală și metodică disciplinelor;
- cunoașterea și utilizarea competentă a principalelor documente școlare reglatoare: planuri-cadru, programe școlare, programe pentru examene naționale;
- capacitatea de a construi demersuri didactice interactive prin adecvarea strategiilor didactice la conținuturi;

- capacitatea de proiectare și realizare a dezvoltărilor curriculare intra- și interdisciplinare;
- capacitatea de proiectare și realizare a evaluării cunoștințelor și competențelor dobândite de elevi;
- capacitatea de a adecva demersurile didactice la particularitățile de vârstă ale colectivului de elevi;
- capacitatea de a construi un climat educativ stimulat și eficient.

Fiind date particularitățile disciplinelor socioumane și influența modelatoare puternică pe care o exercită ele asupra formării și maturizării personalității elevului, precum și asupra întregului climat educațional al școlii, profesorul de științe socioumane trebuie să demonstreze următoarele:

- înțelege conceptele centrale și metodele de investigație specifice disciplinelor pe care le predă;
- are capacitatea de a crea experiențe de învățare semnificative pentru elev;
- înțelege cum învață și cum se dezvoltă elevul și poate să ofere oportunități de învățare care sprijină dezvoltarea intelectuală și socială a acestuia;
- înțelege necesitatea de a asista elevii în orientarea lor către carieră și de a integra educația pentru carieră în activitatea didactică;
- înțelege criteriile de evaluare a activității sale și are capacitatea de a le integra în conceperea și realizarea activității didactice.

În acest context, profesorul de educație antreprenorială ar trebui să folosească o gamă largă de metode moderne, interactive, completate de activități practice, coordonate într-un stil explicit și organizat. De aceea, profesorul are rolul de a forma competențele antreprenoriale, necesare elevilor liceeni, care vor fi mai târziu capabili să-și dobândească independența financiară, prin inițierea și derularea unei afaceri.

Cunoștințele și abilitățile elevilor care studiază antreprenoriatul trebuie raportate la nevoile și standardele actuale ale pieței mondiale. Pentru aceasta avem nevoie de o informare actualizată, conform standardelor Uniunii Europene, de metode de predare moderne, care să cultive și să dezvolte dorința de a pune în practică o idee și de a-și dovedi abilitățile de întreprinzător. Elevii trebuie să înțeleagă că pentru a putea iniția și dezvolta o afacere de succes, este nevoie de o gestionare eficientă, de cunoștințe solide de antreprenoriat și de o raportare reală la nevoile actuale ale societății de consum.

„Românilor le lipsește educația antreprenorială, nu înțeleg importanța ei, din acest motiv afacerile din țara noastră se fac după ureche. Este mai multă vorbărie decât acțiune”, a afirmat Anca Harasim, director executiv al Camerei de Comerț Americane (AmCham). Astfel, în România se constată un slab nivel teoretic și o insuficientă pregătire practică în domeniul antreprenorial.

În momentul de față, tinerii nu prea au ambiții profesionale, ei doar fac tot posibilul să ajungă într-o companie unde să fie bine plătiți de la bun început, își doresc să fie manageri din facultate dacă se poate, să găsească o companie care să le ofere cât mai multe beneficii, fără să ia în calcul prețul pe care îl plătesc pentru toate acestea.

“Absolvenții vor să câștige bani rapid și dacă se poate să lucreze într-un mediu cât mai relaxat. Astfel, 60-70% dintre tinerii cu studii superioare economice aleg să debuteze ca angajați la o multinațională, iar după primele șase luni, când termină sesiunile intensive de training, încep să conștientizeze că nu au aproape nimic în comun cu valorile și produsele promovate de respectiva companie. Și încep căutări pentru noul job, unul cu un salariu cu cel puțin 25-30% mai mare, care să ofere perspectivele unei cariere strălucite și iar se lovesc de aceleași “ziduri” în multinațională și ciclul carierei se reia din nou.

Pe de altă parte, managerii care conduc afaceri de zeci sau sute de milioane de euro pe piața locală, dar care nu beneficiază de o educație de business vor avea succes atâta timp cât piața va permite acest lucru. Pe măsură ce concurența se va intensifica, vor apărea businessuri noi, iar presiunea pe profitabilitate și pe cota de piață va crește și se vor rafina și abilitățile de business necesare pentru a conduce companiile.

“Ca manager este posibil să te ajute piața, inteligența și capacitatea de a te adapta. De la un anumit punct însă, lucrurile încep să se desfășoare din inerție în cazul în care nu există suficientă pregătire de business. Cred că în circa 4-5 ani managerii care au ajuns la niște cifre de afaceri monstruoase și care nu-și consolidează compania și modul de organizare managerial strategic vor înregistra pierderi importante sau vor fi nevoiți să vândă”, susține Petre Nicolae, manager general al firmei de training și consultanță CBC România.

În consecință, trebuie să găsim modalități prin care se poate contribui la dezvoltarea încă din școală a unui punct de vedere realist asupra lumii exterioare, contribuind la adaptarea mai rapidă a tinerilor la problemele existente pe piața forței de muncă și în economia de piață din România. De asemenea, tinerii ar trebui să dobândească cunoștințele de bază necesare participării la viața economică a societății.

În statele dezvoltate, cu tradiție în domeniul antreprenorial, ca Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Spania, Portugalia, Germania, se acordă o mult mai mare importanță acestei discipline, comparativ cu țara noastră. Elevii-liceeni trebuie să fie capabili să alcătuiască un plan de afaceri la nivel european, să cunoască condițiile legislative ale activităților antreprenoriale, să facă un studiu de piață, să identifice resursele necesare derulării unei afaceri, să promoveze un produs, să evalueze afacerea, să cunoască principiile etice în relație cu angajații firmei, cu partenerii de afaceri și cu instituțiile publice, să cunoască drepturile consumatorului, să respecte normele de protecție a mediului și, de asemenea, să poată identifica și soluționa riscurile unei afaceri.

Urmând modelul american, multe țări europene au acordat o deosebită atenție importanței instruirii în domeniul antreprenorial, subliniind necesitatea formării competențelor antreprenoriale la elevii-liceeni. Promovarea educației antreprenoriale la elevii de liceu reprezintă elementul-cheie al Pactului Tinerilor Europeni adoptat de către Consiliul European în martie 2005.

În februarie 2006, Comisia de Comunicare Europeană axată pe „promovarea valorilor antreprenoriale prin educație și învățare” a avut ca scop susținerea statelor-membre în dezvoltarea unei strategii mai sistematice pentru educația antreprenorială bazată pe experiența dobândită în timpul programului multianual al Comunității Europene. Cele mai bune metode deja există și se aplică în Europa. La momentul actual se încearcă răspândirea exemplelor pozitive existente deja în sistemul de învățământ din statele Uniunii Europene. Această Comisie susține că antreprenoriatul este cheia competențelor pentru o multitudine de activități, ajutând tinerii să fie mai creativi și mai încrezători în tot ceea ce își propun să realizeze și să acționeze într-un mod responsabil din punct de vedere social.

Pentru a se ajunge la acest nivel, sunt formulate următoarele recomandări:

- Educația antreprenorială să fie introdusă în curriculumul național ca domeniu de studiu, fiind introduse obiective explicite în cadrul programei școlare obligatorii, împreună cu un ghid metodologic cu ajutorul căruia să se poată pune totul în practică și ar trebui, de asemenea, constituită o bază mai solidă pentru educația antreprenorială.
- Educația antreprenorială în școala generală (elevii sub 14 ani) trebuie să pună accentul pe conștientizarea beneficiilor bazei de cunoștințe în educația antreprenorială pentru societate, pe de o parte, și pentru elevi, pe de altă parte.
- Educația antreprenorială în liceu (elevi peste 14 ani) trebuie să formeze elevii să devină din ce în ce mai conștienți de noțiunea de „autoangajare” ca o opțiune pentru viitoarea lor carieră; competențele antreprenoriale pot fi promovate cel mai bine prin experimentarea antreprenoriatului în practică, cu ajutorul proiectelor și activităților practice. Școlile ar trebui susținute și stimulate pentru inițierea și derularea de activități și programe educaționale, întrucât modele există deja în țările Uniunii Europene. Autoritățile publice ar trebui să preia inițiativa și să promoveze educația antreprenorială în școli pentru elevi, profesori și directori.
- Educația antreprenorială în învățământul universitar trebuie să se integreze ca parte din Curriculum, introdusă în cadrul mai multor materii de studiu și solicitarea și încurajarea studenților și să fie intensificate cursurile de antreprenoriat.

În această ordine de idei, trebuie să menționăm faptul că, de exemplu, în Ungaria, țară-membră a Uniunii Europene, s-a elaborat, nu demult, o strategie de dezvoltare a educației antreprenoriale pentru 2007-2013 care relevă importanța formării competențelor antreprenoriale la elevii claselor liceale.

Obiectivele strategiei sunt de a susține formarea competențelor antreprenoriale, ca inserarea organică a acestora în programa școlilor generale, a liceelor și a universităților.

În școlile din Ungaria se derulează diferite programe educaționale inițiate de Ministerul Învățământului în colaborare cu Ministerul Muncii și cu Asociația Națională a Angajatorilor și Industriilor și Asociația Angajatorilor și Antreprenorilor. Obiectivele acestei fundații sunt de a furniza afaceri și cunoștințe de afaceri și de a dezvolta competențele care ajută la alcătuirea unui plan de afaceri pentru elevii cu vârste cuprinse între 14 și 19 ani.

Particularitatea educației antreprenoriale decurge din constatările faptice anterioare, reliefându-se prin osatura interioară a antrenamentului antreprenorial. Este de presupus că formarea competențelor antreprenoriale va permite aprecierea dacă elevul este pregătit pentru viața de afaceri.

Elementele de noutate în raport cu educația antreprenorială la liceu sunt legate de următoarele aspecte:

- orientarea către latura pragmatică a aplicării dezideratelor formative, corelarea dintre unitățile de conținut și competențele specifice, care permite profesorului să realizeze conexiunea explicită dintre ceea ce se

învață și scopul pentru care se învață; corelația propusă are în vedere posibilitatea ca o anumită competență specifică să poată fi atinsă prin diferite unități de conținut, neexistând o corespondență biunivocă între acestea;

- recomandarea unor valori și comportamente care să completeze dimensiunea cognitivă a învățării cu cea afectiv-atitudinală și morală, din perspectiva finalităților educației;
- valorificarea unor sugestii metodologice care să orienteze spre modalități formative concrete în proiectarea și realizarea activităților de predare-învățare-evaluare.

Integrarea cunoștințelor propuse de disciplinele studiate și a competențelor vizate de acestea este una dintre trăsăturile de bază ale educației antreprenoriale, demers prin excelență interdisciplinar și transcurential. Disciplina *Educație antreprenorială* urmărește dezvoltarea la elevi a competențelor care să le permită valorificarea eficientă a propriului potențial și, în perspectivă, gestionarea eficientă a propriei afaceri.

Educația antreprenorială trebuie concepută astfel, încât să încurajeze creativitatea și adecvarea demersurilor educaționale la particularitățile elevilor. Profesorii și autorii de manuale își pot concentra atenția în mod diferit asupra activităților de învățare și asupra practicilor formative. Diversitatea situațiilor concrete face posibilă și necesară o diversitate de soluții didactice. Din această perspectivă, propunerile curriculare nu trebuie privite ca rețetare inflexibile. Echilibrul dintre diferite abordări și soluții trebuie să fie rezultatul proiectării educaționale personale și al cooperării cu elevii fiecărei clase în parte.

În felul acesta, este necesară reorientarea acțiunilor formative spre:

- utilizarea conceptelor specifice educației antreprenoriale pentru organizarea demersurilor de cunoaștere și de explicare a unor fapte, evenimente, procese din viața reală;
- aplicarea cunoștințelor specifice educației antreprenoriale în situații caracteristice economiei de piață, precum și în analizarea posibilităților de dezvoltare personală;
- cooperarea în cadrul diferitelor grupuri pentru rezolvarea unor probleme teoretice și practice specifice mediului de afaceri;
- formarea comportamentului adecvat unui mediu economico-social în schimbare;
- formularea unor opinii referitoare la rezolvarea problemelor comunității privind inițierea și derularea afacerilor.

Referințe și bibliografie:

1. Breban V. Dicționar al limbii române contemporane. - București: E.D.P., 1980.
2. Călin M. Procesul instructiv-educativ. Instruirea școlară. - București: E.D.P., 1995.
3. Cristea S. Dicționar de pedagogie. - București, Chișinău: Litera, Litera Internațional, 2000.
4. Cucuș C. Pedagogie. - Iași: Polirom, 2002.
5. Diaconu M. Competența pedagogică și performanțele profesionale. Standarde profesionale pentru profesia didactică / coordonator Lucia Gliga. - București: Consiliul Național pentru pregătirea profesorilor, 2002.
6. Dicționarul limbii române moderne. - București, 1959.
7. Dicționar de psihologie. - București, E.D.P., 1972.
8. Kanter R.M. Frontierele managementului. - București: Editura Meteor Press, 2006.
9. Mitrofan N. Aptitudinile pedagogice. - București: E.D.P., 1988.
10. Noveanu E. Competențe educaționale în școala de mâine: Tendințe de scientizare în domeniul obiectivelor // Tehnologii moderne.
11. Păslaru V.I., Papuc L. Construcția și dezvoltarea curriculară. Cadrul teoretic. Centrul de resurse curriculare, Moldova, UPS "I. Creangă", 2005.
12. Piaget J. Psihologia și pedagogia. - București: E.D.P., 1972.
13. Popescu-Neveanu P. (coord.). Studiu de didactică și psihologia învățării. - București, E.D.P., 1964.
14. Potolea D. Stilurile educaționale // Probleme fundamentale ale pedagogiei / coord. Todoran D. - București: EDP, 1982.
15. Potolea D. Teoria curriculumului. Note de curs. - București, 1991.
16. Socoliuc N., Cojocaru V. Formarea competențelor pedagogice pentru cadrele didactice din învățământul universitar. - Chișinău: Editura Cartea Moldovei, 2007.
17. Șchiopu U. (coordonator). Dicționar de psihologie. - București: Editura Babel, 1997.

Prezentat la 20.05.2010